

Nad projekty diplomových (bakalářských) prací studentů Sociální pedagogiky

Jiří Němec
Katedra sociální pedagogiky
PdF MU v Brně

Úvod

Diplomové práce, které jsou završením studia magisterských programů, se do koncepce studia zařazují především proto, aby v nich studenti mohli prokázat schopnost samostatně, tvořivě a pokud možno i originálně řešit dané problémy, jež se váží ke studovanému oboru. Text diplomové práce do jisté míry vypovídá o osobnosti studenta a jeho schopnosti myslet v rámci různých paradigmat a používat znalosti a dovednosti, které ve svém studiu získal.¹

Odborná literatura²

V úvodu tohoto textu uvedme některé tituly, které se podrobně věnují problematice psaní odborného textu, diplomové práce nevyjímaje. Je povinností studenta, aby se alespoň s některými seznámil před tím, než začne zpracovávat projekt diplomové práce. První doporučená příručka se jmenuje *Vádemékum autora odborné a vědecké práce* a pochází od pracovníků PdF MU vedené Vladimírem Spoustou. Publikace byla vydána nakladatelstvím fakulty v roce 2000 a věnuje se jak formálním, tak i obsahovým aspektům odborného textu.

Mezi klasická díla se řadí kniha Umberta Eca *Jak psát diplomovou práci*, jejíž studium vás nejen poučí, ale pozorného čtenáře i pobaví. Dalším titulem, kterým se student může zaobírat, je publikace Jaroslava Filky *Metodika tvorby diplomové práce* nebo publikace kolektivu autorů *Jak napsat odborný text*. (Podrobná citace knih je součástí použité literatury, skromný výčet titulů je dokladem, že literatury vztahující se k problematice diplomových prací je dostatek a že si diplomant může vybrat dle svého vkusu a zájmu. Všechny tituly jsou dostupné jak v knihovnách, tak na knižním trhu.) Nesmíme však zapomenout, že až na výjimku Vádeméka mají výše uvedená díla obecný charakter a stejně poslouží pedagogům

---

¹ Během posledních několika let jsem po rozmanitých zkušenostech nabyt dojmu, že studenti nepřikládají dostatečný význam diplomovým pracím a že si práci všemožně ulehčují. Jedna z nepříjemných zkušeností mě přivedla až před soud, kde jsem v roli svědka musel vypovídat, protože jeden ze studentů opsal celou diplomovou práci svého kolegy, aniž by cokoliv pozměnil, popřípadě ho skromně uvedl mezi autory v seznamu použité literatury. Tyto a další podobné poznatky mě přivedly na myšlenku zpracovat tento text, který je sumarizací zkušeností jež vycházejí z analýzy stovky projektů bakalářských a diplomových prací.

² „Byli studenti poučeni o tom, že nesmějí opisovat diplomové práce?“ Takto směšně a absurdně formuloval otázku policista, který vyšetřoval ono porušování autorských práv (opsání diplomové práce). S touto zkušeností souvisí i časté nářky studentů, mezi které bezesporu patří postesknutí nad nedostatkem literatury. Takovéto konstatování by mělo vyvolat v učiteli pocit viny, jen aby měl student dostatečné alibi. Opak je však pravdou.

jako historikům apod. Nesmíme tudíž zapomenout na studium metodologické literatury toho kterého oboru.

Projekt odborné práce

První a klíčovou činností, která předchází tvorbě vlastního odborného textu, je projektování, jež můžeme přirovnat k verbalizaci myšlenek autora, opírající se o jeho odborné znalosti a zkušenosti. Projekt je konkrétní zevrubný plán jednotlivých úvah a činností, které musí diplomant provést, aby naplnil své představy a dostal cílům, které si vytyčil. Vypracování dobrého projektu svědčí o profesním zájmu studenta věnovat se zvolenému tématu s plným nasazením a do jisté míry je i zárukou kvalitní práce. F. N. Kerlinger definuje ve svém základním metodologickém díle *Základy výzkumu chování* projekt jako: „plán, strukturu a strategii zkoumání, která směřuje k získání odpovědi na výzkumnou otázku a ke kontrole variability. Plán je povšechným schématem nebo programem výzkumu. Zahrnuje nástin všeho, co badatel udělá od vytvoření hypotéz a jejich operačních implikací ke konečné analýze dat. Struktura zkoumání je specifičtější. Je to nástin, schéma, paradigma působení proměnných. (...) Strategie – jak je zde použito – je rovněž specifičtější než plán. Obsahuje metody, jichž se používá ke shromažďování a analýze dat. Jinými slovy strategie znamená způsob, jak dosáhnout cíle výzkumu a jak postihnout problémy, které vyvstaly při zkoumání.“³ K takovéto definici musíme však připojit poznámku, protože Kerlinger měl na mysli především výzkum kvantitativní, a tudíž takováto charakteristika přesně nevystihuje smysl projektů kvalitativních. Přesto budou mít oba projekty řadu shodných prvků, ale i specifík, na které ještě upozorníme.

Některého ze čtenářů může i po přečtení těchto odstavců napadnout otázka, zda-li vůbec má projekt nějaký hlubší smysl a není-li to pouze výmysl vysokoškolských učitelů mající za cíl znepríjemnit studentům již tak dost těžký život.

Projekty (grantové, výzkumné, diplomové apod.) jsou do jisté míry univerzální plány, které mohou být relativně snadno modifikovatelné pro různé potřeby. Ať už však projekt posuzuje odborná komise, školitel nebo nadační fond, vždy je podstatná kvalita projektu a jeho smysluplnost. Teprve v druhém sledu se na pořad dne dostává adekvátnost finančních prostředků apod. Jaké jsou tedy funkce projektů?

Doktorské, diplomové a seminární projekty by měly být zpracovány tak, aby přesvědčily jejich potenciální školitele nebo vedoucí o jejich kvalitě. Jsou dokladem toho, jak

---

³ Kerlinger, F. N. *Základy výzkumu chování*. 1972, s. 278.

student umí přemýšlet o daném tématu, která ho umí transponovat do výzkumných problémů, hypotéz a jak vhodně a adekvátně volí metody a techniky pro sběr dat, jaké postupy projektuje pro jejich zpracování a interpretaci a jaká by mohla být struktura celé práce. Z pozorného studia projektů je do jisté míry patrné, jaký by student jako autor mohl být, tzn. kolik je ochoten práci věnovat času, zda-li se osvědčí při zpracování daného tématu, kolik a jakou literaturu již prostudoval, jaký je jeho styl, zájmy apod. S trochou nadsázky bychom mohli říct, že projekt je výpovědí o studentově osobnosti. Nepřímo totiž říká: „Mám zájem o toto téma, protože (...), můj návrh na řešení je (...), k danému tématu jsem již prostudoval (...) a byl bych rád, kdybyste mohl být mým školitelem (vedoucím práce) apod.“

Grantové (výzkumné, rozvojové) projekty jsou podobné, ale jejich podstata tkví v přesvědčování oponentů o významu daného tématu a adekvátnosti finančních prostředků, které požadujeme za předpokladu, že jsou splněny požadavky na kvalitu a smysluplnost celého plánu (viz výše).

Z předchozích dvou odstavců je patrné, že formální funkce projektů není dominantní. Jejich vypracováním primárně neusilujeme o získání zápočtu, vedoucího nebo školitele své práce, ale vystavujeme se ve své „nahotě“ hodnocení a možné kritice ze strany oponentů. V zájmu každého studenta by tudíž mělo být, aby se skrze svůj projekt představil jako bytost pracovitá, zodpovědná, tvořivá a myslící.

Struktura projektů

Jak jsme již uvedli výše, charakter jednotlivých projektů se bude lišit podle svého konkrétního zaměření a funkce. Strukturu, kterou uvádíme, bude třeba vždy modifikovat podle konkrétního zadání, v zásadě se však příliš nezmění, jednotlivé části mohou být označeny jinými pojmy.

Téma práce

Dobrý badatel je člověk, který vchází do knihovny a nemá nejmenší ponětí o tématu své práce, a pak z ní vychází a je mu do značné míry jasno. (Umberto Eco)

Téma práce je východiskem pro první větší uvažování nad zpracováním diplomové práce. Nevymyslíme ho na počkání a je třeba o něm delší dobu přemýšlet. Tuto činnost bychom mohli přirovnat k dramaturgům, kteří pasou po dobrém námětu na film. Autor má toto hledání jednodušší, protože se vždy pohybuje na poli svého oboru, a tudíž má vymezené mantinely, ve kterých se může pohybovat. Zajímavé téma nebo chcete-li náměty na témata můžeme tradičně hledat v odborné literatuře. Autoři obvykle v závěru svých výzkumů

polemizují se svými závěry a poukazují přímo nebo nepřímo na další oblasti a související témata, která by bylo vhodné probádat. Rovnocenným inspiračním zdrojem je také reálný život (pedagogická praxe), ve kterém si dobrý pozorovatel povšimne řady zajímavých jevů, které by chtěl ve své práci popsat nebo i vysvětlit. Především pro kvalitativní projekty je nezbytné, aby jejich autoři vnímali reálný pedagogický svět s trochou intuice a otevřenými očima. Neobvyklým, ale o to více inspirativním zdrojem, by mohla být také hra a náhoda. Zvolit téma práce se možná zdá být prosté, ale velmi často je tomu naopak a studenti se tak hned v úvodu dopouštějí chyb.

Nejčastější chyby při volbě tématu práce

- Autor projektu si zvolí téma, které výrazně zasahuje do jiného vědního oboru, než který studuje. Např.: Student sociální pedagogiky zpracuje projekt z oblasti trestního práva, jehož hlavním cílem je analýza podmíněných trestů odnětí svobody uložených mladistvým. Téma by však vzhledem k charakteru studovaného oboru mělo být formulováno naopak, např. Výchovné principy mladistvých, odsouzených k podmíněnému trestu odnětí svobody.
- Studenti volí témata, která jsou na jedné straně společensky angažovaná, na straně druhé však příliš diskutovaná a jejich projekt neskýtá záruku nových pohledů. Např. Šikana na ZŠ, Zneužívání návykových látek mladistvými apod.
- Velmi častou začátečnickou chybou je formulace příliš širokého tématu práce. Studenti mají strach, aby naplnili předepsaný počet stran a daný problém nahlíží obšírně („z ptáčích perspektiv“). Např.: Výchova dětí, Prevence kriminality, Sociálně patologické jevy atd. Opakem může být i přespříliš úzce zaměřený projekt, ale ty bývají světlou výjimkou. Především projekty diplomové a disertační by měly být specifičtější a úžeji zaměřené, dokládající schopnost analytického myšlení autora.

Od tématu práce je jen krůček k názvu práce, ale téma není totéž co název. Téma zastřešuje mnoho dílčích menších témat, problémů a jevů, kdežto název práce je výstižný, terminologicky přesný, jasný, jednoznačný a slovně úsporný.⁴ Název práce na rozdíl od tématu vzniká až v závěru veškerého snažení, s trochou nadsázky bychom řekli, že před vyvázáním práce. Název práce také figuruje na vysvědčení, které student obdrží spolu

---

⁴ Srov. Spousta, V. Vádemékum autora odborné a vědecké práce. 2000, s. 67.

s diplomem. Název diplomové práce musí být shodný s názvem, který je uveden v přihlášce ke státní závěrečné zkoušce!

Rozbor problémů, zdůvodnění a cíle práce (projektu)

Po volbě tématu následuje druhá, relativně rozsáhlá a klíčová část projektu, která by měla přinést odpovědi na následující otázky.

- Proč (čím) je toto téma zajímavé a pro studovaný obor důležité (obohacující)?
- Jak je dané téma zastoupeno v odborné literatuře? (České popřípadě i cizojazyčné.)
- Jaké problémy bude vlastní práce popisovat a objasňovat?
- Jaké jsou hlavní a podružné cíle projektu?

Vztah tématu ke studovanému oboru a základní literatura

Po přečtení prvního odstavce by posuzovateli mělo být jasné, jak autor začleňuje dané téma do struktury vědního oboru a kterou dílčí oblast této disciplíny vlastně obohacuje. Smyslem této části je také poukázat na literaturu (myšlenky různých autorů), kterou autor již k danému tématu prostudoval a na kterou de facto bude ve svém práci navazovat, v duchu jakých paradigmat povedou jeho další kroky.

Formulace problémů

Problémy v obecné rovině můžeme definovat jako rozdílnost výchozího a požadovaného stavu. Podobně i autor, uvažuje-li detailně nad svou prací, by měl výstižně charakterizovat výchozí (pedagogickou) situaci a stav, ke kterému by měla jeho práce dospět. Návrh této cesty (metody) jak se z jednoho výchozího bodu dostat k cíli, je předmětem další části projektu pojednávajícího o metodách.

V kvantitativně formulovaném projektu má však pojem „problém“ svůj pevně stanovený význam. Podstata vědeckého problému kvantitativního výzkumu je skryta v hledání vztahu mezi dvěma a více proměnnými. (Např. Jaký je vztah mezi prospěchem dítěte z matematiky a jeho intelektem?) Kvantitativně orientované projekty by měly tudíž obsahovat již zcela konkrétní formulace výzkumných problémů.

Vymezení cílů práce

V části o cílech projektu autor jasně a srozumitelně popíše, co bude výsledkem a smyslem jeho úsilí. Autoři kvantitativně orientovaného projektu budou mít tuto práci jednodušší,

protože jejich cílem bude s největší pravděpodobností odpovědět na výzkumné otázky. Diplomové a disertační práce si však mohou klást i jiné cíle. Např.: Na základě výsledků výzkumné části navrhnout modelový program terapeutického výcviku apod. Z takto formulovaných cílů je patrné, že autor nechce, aby jeho práce skončila v knihovně a rozšiřuje své dílo o smysluplnou část použitelnou v praxi.

Cíle, které si studenti kladou, jsou v některých případech neadekvátní a pro zpracování diplomové nebo disertační práce nedostačující. Např.: Cílem mé práce je poukázat na škodlivost návykových látek. Cílem práce je poukázat na význam primární prevence apod. Takto obecně a nelogicky formulované cíle práce nejsou výjimkou a svědčí o neschopnosti autora hlouběji se zamyslet nad svojí prací. Smyslem diplomových prací není poukazovat a popisovat samozřejmosti, ale objasňovat vztahy mezi pedagogickými jevy, vysvětlovat je na základě různých teorií, systematizovat je a komentovat na základě svých zkušeností a znalostí. Není-li projekt formulován jako výzkumný, pak autor může usilovat například o vytvoření typologie, metodické příručky, sady terapeutických cvičení apod., ale v i těchto případech by měl vycházet z analýzy výzkumů třeba i převzatých, pokud není autor schopen vlastní výzkumné sondy. Takovýto přístup se však předpokládá pouze u prací bakalářských a méně již u diplomových.

Definice základních pojmů

Mezi stěžejní kapitoly diplomové práce patří teoretická část věnující se definici pojmů, které jsou v práci užívány. Důležité jsou zvláště pojmy, které jsou obsahem výzkumných problémů a hypotéz, zvláštní pozornost musíme věnovat definici proměnných! Abychom si tento odstavec špatně neinterpretovali, musíme dodat, že se nejedná o „obecnou encyklopedickou“ definici pojmů, ale o definici odbornou v kontextu daného vědního oboru. Máme-li být ještě přesnější, pak by autor měl především zmínit sémantický aspekt daných pojmů, protože ten se může v různých kontextech měnit a pozorný čtenář (potažmo posuzovatel) by měl pojmům rozumět stejně (nebo alespoň téměř stejně) jako autor. V projektu diplomové práce nebude velký prostor pro tuto problematiku, ale neměla by být v žádném případě pominuta obzvláště tehdy, jedná-li se o pojmy, které jsou pro daný obor nové nebo neobvyklé.

V této souvislosti se studenti často dopouštějí základních chyb pramenících z nedostatečných odborných znalostí. Velmi často například operují s pojmem „názor“ namísto „postoj“, nerozlišují mezi testem a dotazníkem, vědomostmi a dovednostmi, emocemi a city apod.

Volba prostředků a metod

V následující části projektu by měl student prokázat orientaci v základních výzkumných metodách daného oboru a schopnost adekvátní volby sady metod vzhledem k charakteru sledovaných jevů a volbě cílů. Metoda (technika)⁵ je zprostředkovatelem dat (údajů - v kvalitativním výzkumu) o sledovaných jevech. Autorovi by mělo být již ve fázi projektování zřejmé, jaké metody (techniky) použije, aby měl dostatečný prostor pro jejich vlastní studium. V souvislosti s volbou metod musíme také uvažovat o povaze získávaných dat (údajů), abychom si uměli v další fázi vytvořit představu, jak s těmito daty, které prostřednictvím metod získáme, dále naložíme, tzn. jakým statistickým nebo interpretačním procedurám je podrobíme. Jiné metody bude autor volit u kvalitativního výzkumu (participační pozorování, individuální interwiev, ohniskové skupiny apod.) a jiné u kvantitativního (dotazník, test, strukturované pozorování, Q-metodologie apod.). Typy metod se budou také odlišovat podle charakteru sledovaného jevu a formulace výzkumného problému.

Mezi nejrozšířenější chyby, kterých se studenti ve svých projektech dopouštějí, je výrazná preference dotazníků (řádoby univerzálního nástroje) na úkor jiných adekvátnějších metod. K tomuto faktu může vést několik naivních očekávání:

- Sestavit (vytvořit) dotazník je jednoduché.
- Sběr dat je rychlý. Během krátké doby sesbírám velké množství dat u velkého vzorku respondentů.
- Interpretace dat je prostá, popíšu jen kolik respondentů a jak odpovědělo na danou otázku.

Vytvořit validní dotazník je práce nesmírně časově náročná. Bez malého předvýzkumu nebo konzultace s odborníky nemůžeme dotazník předložit většímu počtu respondentů, nehledě na skutečnost, že návratnost vyplněných dotazníků je vždy menší než očekáváme. Největším omylem je však interpretace získaných dat. Již při konstrukci a uspořádání jednotlivých položek bychom měli přemýšlet nad tím, s jakými typy dat při vlastním zpracování budeme pracovat. Autor dotazníku by měl vědět, že skupinou položek získá data

---

⁵ Poměrně rozsáhlou část, která se zabývá odbornou terminologií pojmu metoda a technika, věnuje ve své publikaci *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů* Jiří Pelikán. Srov. Pelikán, J. 1998, s. 91, kapitola č. 7 Výzkumné metody a techniky, jejich systém a použití.

nominální, jinou skupinou pořadové atd., a podle toho pak uvažovat, jak získaná data dále zpracuje. Studenti ve svých pracích mnohdy oslňují barevnými grafy a tabulkami se zcela mylně interpretovanými daty, nehledě na skutečnost, že opomíjí hledání vztahů a příčin a omezují se pouze na deskripci jevů.

Aniž bychom chtěli budoucí výzkumníky odrazovat od dotazníku, bylo by milé, kdyby se autoři projektů zabývali i jinými metodami, nebo aby se dokonce pokusili vytvořit své specifické nástroje k získávání dat a prokázali tak svoji originální schopnost tvořit.

Analýza a interpretace dat (údajů)

Logickou a navazující součástí projektu je část, ve které poukážeme na možnosti zpracování a interpretaci získaných dat. V kvantitativně orientovaném projektu by mělo být zřejmé, které statistické procedury (korelaci, frekvenční analýzu, Chí-kvadrát, faktorovou analýzu apod.) autor použije pro zjištění vztahu svých proměnných, podobně i v kvalitativním projektu nemůže chybět zmínka o předpokládaném typu kódování. Náznak použití metod pro zpracování dat predikuje také možné výsledky a způsob jejich interpretace. Důraz může být kladen na kvantitativní, ale i kvalitativní interpretaci, popřípadě kombinaci obou přístupů.

Tímto konstatováním můžeme projekt ukončit v případě, nežádáme-li finanční prostředky. V opačném případě by následoval detailní rozpočet se zdůvodněním jednotlivých položek. Projekty mohou být také doplněny časovým harmonogramem, především tehdy, jedná-li se o projekty víceleté. Při zpracování projektu diplomové práce je tento krok mnohdy formální a je na odpovědnosti studenta, v jakém období věnuje své práci více či méně času, protože je mnohdy limitován termínem jejího odevzdání. Neměli bychom však zapomenout, že v časovém harmonogramu se zrcadlí náročnost použitých metod a zpracování získaných dat.

Závěr

V několika odstavcích jsme se pokusili nastínit, co má být obsahem projektů, jež předchází vlastní tvorbě bakalářské, diplomové nebo i disertační práce. Jednotlivé části jsou náznakem myšlenkových pochodů, které zakusí každý při koncepci jen trochu smysluplného a originálního díla. Jsou úvodem k řádnému a hlubokému studiu metodologických zákonitostí, bez kterých není možné vytvořit text, který by obstál u oponentů a odborných komisí.

Použitá a doporučená literatura:

DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2000. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.

ČMEJRKOVÁ, S.; DANEŠ, F.; SVĚTLÁ, J. Jak napsat odborný text. Praha : Leda, 1999. 255 s. ISBN 80-85927-69-1.

ECO, U. Jak napsat diplomovou práci. Olomouc : Votobia, 1997. 271 s. ISBN 80-7198-173-7.

HENDL, J. Úvod do kvalitativního výzkumu. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1999. 278 s. ISBN

FILKA, J. Metodika tvorby diplomové práce. 1. vyd. Brno : Knihař, 2002. 224 s. ISBN 80-86292-05-3.

KERLINGER, F. N. Základy výzkumu chování. 1. vyd. Praha : Academia, 1972. 705 s.

MORGAN, D. L. Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu. 1. vyd. Tišnov : Sdružení SCAN, 2001. 99 s. ISBN 80-85834-77-4.

PELIKÁN, J. Základy empirického výzkumu pedagogických jevů. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. 270 s. ISBN 80-7184-569-8.

SPOUSTA, V. et al. Vádemékum autora odborné a vědecké práce. 1. vyd. Brno : PdF MU, 2000. 158 s. ISBN 80-210-2387-2.

STRAUSS, A.; CORBINOVA, J. Základy kvalitativního výzkumu. 1. vyd. Brno : Sdružení podané ruce, 1999. 228 s. ISBN 80-85834-60-X.

Pedagogická fakulta MU V Brně
Katedra sociální pedagogiky

PROJEKT DIPLOMOVÉ (bakalářské) PRÁCE
(rozsah 3 – 4 strany, tato osnova slouží jako přehled nikoliv jako formulář
k vyplnění)

IDENTIFIKAČNÍ ÚDAJE

jméno a příjmení studenta: .....
adresa trvalého bydliště: .....
email: ..... tel.: .....
řádný termín SZZ .....

VLASTNÍ PROJEKT (viz studijní text Nad projekty diplomových (bakalářských) prací
studentů Sociální pedagogiky)

Název nebo téma diplomové práce:

1. Popis problému, který bude v práci řešen:
2. Cíl diplomové práce:
3. Metody zpracování diplomové práce:
4. Seznam literatury:
5. Časový harmonogram zpracování diplomové práce:

Vedoucí diplomové práce (jméno a příjmení, titul):.....

Pracoviště vedoucího diplomové práce (v případě externího pracovníka):.....

Adresa bydliště vedoucího diplomové práce (v případě externího pracovníka):.....

Souhlasím s vedením diplomové práce (podpis): .....

Datum.....

Vyjádření vedoucího katedry sociální pedagogiky:.....

Datum..... Podpis.....